

37. Knjiga Mudrosti

Smatra se da u ovoj knjizi biblijski pisac želi Božju mudrost (hebr. *hokma*), koja je progovarala kroz ranije knjige mudrosne književnosti, ovaj puta predstaviti u ruhu grčke *sofia*-e.

Knjiga je, smatra se, nastala u helenističkom ambijentu jer ga autor veoma dobro poznaje (na to ukazuje upotreba grčkog jezika, poznavanje ondašnjih kulturnih struja, napose epikurejzma i stoicizma); neki autori tvrde kako smijemo smatrati da je nastala u Aleksandriji, jednom od ondašnjih najvećih kulturnih centara u koji su se slijevale kulturne struje. Kao vjerojatno vrijeme nastanka uzima se godina 30.g.pr. Kr. Uslijed navedenih elemenata, ne čudi da se u ovoj knjizi se jedne strane osjeća snažan utjecaj grčkog prijevoda Starog zavjeta, a s druge strane, zbog vremenske blizine, zamjetna je bliskost sa Novim zavjetom i ranokršćanskim spisima.

Književne osobitosti

Prvi dio Knjige Mudrosti (1,1-6,21) donosi suprotstavljenost između pravednika i bezbožnika i s njima povezanog motiva besmrtnosti.

Drugi dio Knjige (6,22-9,1-18) posvećen je govoru o mudrosti. Tu se razlaže njezin nastanak, priroda, molitva za postizanje mudrosti.

Treći dio (10-19) razmatra povijest Izraela i iz ne izvlači pouku: izvor nepravde jest idolatrija koja vodi u smrt; ipak, narod pravednika, kojega vodi mudrost, će pobijediti i postići spasenje u obnovljenom svijetu.

Prema A. Bonori, tri ključne ideje u ovoj knjizi su pravda, mudrost i život: treba ići za pravdom, a o načinu njezinog ostvarivanja nas poučava mudrost kako bismo prispjeli životu koji je besmrtan.

Knjiga Mudrosti predstavlja svojevrsni *eulogij* tj. pohvalu mudrosti Božje. Njezina se očitovanja promatraju tijekom povijesti izraelskog naroda. Primjeri koje navodi ova knjiga složeni su himnički. Autor se uvijek iznova Bogu obraća kao u molitvi da bi na koncu knjige i sam poput Salomona (usp. 1Kr) zavapio za Mudročću. Time čitatelju pruža snažnu poruku da, koliko god čovjek spoznao od Mudrosti i njezinih djela, traženje nikad nije gotovo: život će već sutra postaviti novo pitanje koje će zahtijevati kvalitetan odgovor kako bi se moglo nastaviti putem života. Time ostaje na liniji drevne mudrosne tradicije da *tko nalazi Mudrost, nalazi život* (Izr 8,35; Sir 4,11). Zbog toga je već i *sama pomisao na nju, mudrost savršena* (Mudr 6,15).

Osim navedenog, posljednja književna odlika koju spominjemo jest da u ovoj knjizi nailazimo na *midraš* tj. Knjiga Mudrosti u pojedinim svojim dijelovima (napose u 10-19) komentira starije biblijske tekstove i iz njih izvlači pouku koju aktualizira za svoje vrijeme.

Neke od važnijih tema i naglasaka

Prvi dio Knjige – 1,1-6,21

Prvi dio Knjige Mudrosti (1,1-6,21) predstavlja *exordium* koji, prema grčkoj retorici, treba slušatelja oraspoločiti da primi i prihvati ostatak govora (Ciceron, *De inventione*, I, 14, 29). U njemu pisac izlaže ulogu mudrosti u odvijanju ljudskog života. Iz 1,1 vidimo da je upućena moćnicima zemlje (*Ljubite pravednost, vi suci zemaljski...*).

Sa književnog gledišta, ovaj dio knjige složen je u koncentričnu strukturu:

- a 1,1-12: *poticaj* moćnicima te opis Mudrosti kao osvetnice (usp. Izr 1,20-33);
- b 1,13-2,24: *namisli bezbožnika*, njihov govor i život-progon pravednika;
- c 3-4: *diptih*: tri tipa pravednika i tri tipa bezbožnika;
- b' 5,1-23: *svršetak bezbožnika* – njihov drugi govor u drugom životu;
- a' 6,1-21: *poticaj* – novo obraćanje moćnicima, opis blagodatni Mudrosti.

Prvi i posljednji element (a – a') donose poticaje moćnicima: u prvome ih se potiče da traže Gospodina koji vjernima dopušta da ga nađu (*Njega nalaze koji ga ne iskušavaju i otkriva se onima koji mu ne uskraćuju svoju vjeru*, 1,2), a u posljednjemu da traže Mudrost koja se daje pronaći onome tko je traži pravim žarom. Dakako, pošto je ona Božji dar, k njoj se ne može stići bez težnje za pravednošću (*jer mudrost ne ulazi u dušu opak*), kao što je istaknuto u prvom elementu (1,4). Moćnike ovoga svijeta se podsjeća kako njihova moć nije bezgranična te da će i sami doći na sud pravednosti. Zato ih se već sada upozorava da ne traže smrt nego Mudrost koja, temeljena na pravednosti, vodi k neraspadljivosti.

Elementi b – b' izražavaju neophodne poticaje usmjerene protiv planiranja životne egzistencije temeljene na zlu. Tako se u elementu b iznose se stavovi i razlozi bezbožnika uslijed kojih kreću progoniti pravednika. Bog upravo zato što ne želi smrt i ne raduje se smrti nijednog bića, kaznit će opake. U elementu b' opisan je njihov usud: na dan suda njima će neprijatelj biti sam Bog, oduzet će im temelj postojanja. O njemu do sada nisu razmišljali i vodili računa a sada će postati bjelodano da pravedni Bog postati i opstati daje samo pravednima.

Sam centar ovog prvog dijela Knjige Mudrosti sadrži diptih u smislu dvije serije opisa: tri tipa pravednika i tri tipa bezbožnika. Ovdje se stavljaju usporedo tri tipa usuda pravednika i bezbožnika kako bi se pokazalo da su pravednici, iako naizgled pogođeni teškoćama života ili smrću, ipak od Boga blagoslovljeni dok bezbožnici, iako naizgled uspješniji, zapravo idu putem propasti.

Drugi dio Knjige – 6,22-9,18

U ovom dijelu knjige pisac, koji se predstavlja kao Salomon, iznosi kako je došao do Mudrosti te kasnije njezinu narav, podrijetlo i djelatnost. U centru ove sekcije jest pohvala Mudrosti u kojoj je oslikana sa 21 atributom tj. kvalitetom. Razlog ovih njezinih neusporedivih svojstava jest to što je ona savršena slika Božja, iz njega izvire čista i neukaljana.

Struktura ovog dijela:

uvod 6,22-25

a 7,1-6: Salomonovo podrijetlo je slično podrijetlu svakog drugog čovjeka

b 7,7-12: on je molio Boga za Mudrost ispred svega drugoga

c 7,13-22a: Bog mu udjeljuje znanje o svemu što postoji

d 7,22b-8,1: pohvala Mudrosti: narav, podrijetlo, djelatnost

c' 8,2-8: Salomon uzima Mudrost kao zaručnicu

b' 8,9-16: pomoću Mudrosti Salomon postaje veliki kralj u miru i ratu

a' 8,17-21: iako je plemenitog roda, Salomon mora tražiti Mudrost

Mudr 9: Salomonova molitva za Mudrost

I ovo je poglavlje, koje pripada drugom dijelu Knjige, također strukturirano koncentrično. Gledano u materijalnom smislu, ono stoji točno u centru Knjige i predstavlja njegov vrhunac. Prema logici koncentričnog rasporeda, prvi (9,1-6) i treći dio poglavlja (9,13-18) se međusobno podudaraju i govore o Stvaranju te o projektu Stvoritelja u koji se uklapa ljudska slabost, dar Mudrosti te čovjekovo postignuće vlastitog smisla. U sredini ostaju reci 9,7-12 koji govore o Salomonu koji je kao kralj moli za dar Mudrosti.

Treći dio knjige – Mudr 10-19

U ovom dijelu knjige biblijski pisac analizira manifestacije Mudrosti u važnim povijesnim događajima od Abrahama do Izlaska iz Egipta.

Tako Mudr 10 počinje prizivajući kratko glavne likove tj. heroje Knjige Postanka, iako ih se ne imenuje direktno. Pokazuje se kako i oni svoje spasenje zahvaljuju Mudrosti, a oni koji su je zanemarili propali su (Sir 44-50).

Mudr 11-19 predstavlja tekst koji opisuje tijek povijesti spasenja koji je predstavljao Božji blagoslov za jedne a u isto vrijeme kaznu za one koji su prezreli Mudrost i činili nepravdu. Interesantno je da Bog u svojoj svemudrosti i svemoći pomoću istog postupka ili sredstva jednima udjeljuje blagoslov a drugima kaznu: voda iz stijene, žabe, brončana zmija, mana s neba, svjetlo, smrt prvorođenaca, hod kroz Crveno more.

Na taj način pisac Knjige stavlja u kontrast kazne koje pogađaju nepravedne (Egipćane) dok one u isto vrijeme predstavljaju blagoslov za Izrael jer svaka od njih predstavlja korak bliže Izlasku iz Egipta. Posljednji redak tako podsjeća da je Bog na nebrojene načine, na svakom mjestu i u svakom vremenu proslavljao i oslobađao svoj narod.

Važnije teme

Pravednici i bezbožnici

Stručnjaci smatraju da se termin *bezbožnici* u ovoj knjizi ne odnosi na pogane nego na dio izraelske zajednice koja proživljava duboku unutarnju podjelu. To su oni koji su se odrekli otačke tradicije, napustili vjeru pradjedova koji su toliko puta iskusili prisustvo živoga Boga i njegovu pomoć. *Bezbožnici*, pogodujući svojim željama i usklađujući se sa modernim vremenom, prihvatili su *epikureizam* – u to doba modernu struju helenističke filozofije – prema kojem ljudski život postoji samo u ovoj zemaljskoj fazi a smrt je kraj svemu, ukida svaki sud, a stoga i potrebu za življenjem pravednosti. Dakako, ovdje se ide i dalje od samog epikureističkog učenja pa *bezbožnici* progone *pravednika*, što je pripadalo svakodnevnom iskustvu. Ukoliko je slabiji, postaje žrtva poruge i progona.

Razmišljanje bezbožnika čitamo u Mudr 2,5-12:

- 5Jer život naš kao sjena odmiče,
iz naše smrti nema povratka,
zapečaćeno je i nitko se ne vraća.*
- 6Zato hodite ovamo! Uživajmo dobra sadašnja,
koristimo se stvorovima sa žarom mladosti.*
- 7Nauživajmo se odabranih vina i mirisa
i neka nas ne mimoide ni jedan cvijet proljetni,*
- 8 okrunimo se ružama prije no što uvenu.*
- 9Neka svaki od nas sudjeluje u pijanki našoj,
ostavimo svuda znake našeg veseljenja:
to je naš dio i to je naša baština.*
- 10Potlačimo ubogoga pravednika,
ne štedimo udovice,
ne poštujemo starca
ni sjedina od mnogih godina.*
- 11Nek' naša snaga bude zakon pravde,
jer ono što je slabo nije ni za što.*
- 12Postavimo zasjedu pravedniku jer nam smeta
i protivi se našem ponašanju,
predbacuje nam prijestupe protiv Zakona
i spočitava kako izdamosmo odgoj svoj.*

Štoviše, oni stavljaju u pitanje smisao religioznosti, a autor im odgovara da će se Božja pravda ispuniti ako ne na ovom, onda na “onom” svijetu: pravednici će uživati besmrtnost. No, da nije sve ostavljeno za onaj svijet nego da se Božja pravednost ostvaruje već u povijesti, pokazuju poglavlja 10-19.

Svojstva Mudrosti

U 7,22b-26 čitamo:

- ...u nje je duh razborit, svet,
jedinstven, mnogostran, tanan,
okretan, pronicav, neoskrvnjen,
jasan, nepristran, dobrohotan, oštar,
23nezaprečiv, dobrotvoran, čovjekoljubiv,
postojan, pouzdan, bezbrižan,
svemoćan, svenadzoran,
što prodire kroza sve duše,
mudre, čiste i najtanje.
24Jer je mudrost gibljivija od svakog gibanja,
ona proniče i prožima sve svojom čistoćom.
25Jer je ona dah sile Božje
i čist odvir slave Svemogućeg;
zato je ništa nečisto ne može oskrvnuti.
26Ona je odsjev vječne svjetlosti
i zrcalo čisto djela Božjeg,
i slika dobrote njegove.
27Jedna je, a može sve,
i, ostajući u sebi, sve obnavlja.
Ona prelazi od naraštaja do
naraštaja u duše svete
i čini od njih Božje prijatelje i proroke.
28Jer Bog ne ljubi nikoga
osim onoga tko se druži s mudročću.*

Ovdje uočavamo nekoliko bitnih svojstava Mudrosti. Ona postoji u odnosu prema Bogu i stoga ima univerzalnu prisutnost – *sve proniče i prožima* (7,24). Stoga je svima dostupna, daje se pronaći i osvojiti od onog tko želi živjeti pravedno, dakle ne zloupotrebljavati ništa pa ni moć Mudrosti. Štoviše, on približava Bogu jer *Bog ne ljubi nikoga osim onoga tko se druži s mudročću* (7,28).

Treći dio Knjige Mudrosti upravo će ići za tim da pokaže kako se Bog angažira u povijesnim zbivanjima da bi se borio za mudraca koji traži pravednost. U tom smislu iznose se i nanovo interpretiraju događaji izlaska iz

Egipta u kojima je vidljivo kako je Bog koristio kozmičke pojave da bi se borio za Izrael i oslobodio ga od Egipćana. Prošlost nosi trag “Božjih stopa” iz kojih je vidljiv pravac njegovog djelovanja a iz toga Knjiga Mudrosti izvlači garanciju Božjeg djelovanja i u budućnosti. Ovdje dolazi do izražaja Božja pedagogija: on kažnjava bezbožnika da bi ga odgajao; tek ukoliko se ovaj nikako ne želi odazvati putu mudrosti i pravednosti, onda će biti udaren najvećom kaznom. Dakako, ako Bog tako djeluje prema poganima, to znači da i Izraela odgaja i da prema Izabranom narodu neće biti popustljiviji nego samo još zahtjevniji.